

Mirtingumo nuo vėžio skirtumai pagal išsilavinimą Lietuvoje 2006–2009 m.

Ieva Vincerževskienė, Giedrė Smailytė, Domantas Jasilionis

Lietuvoje nustatyti mirtingumo nuo vėžio skirtumai pagal išsilavinimą yra panašūs į nustatytus kitose Europos šalyse. Tarp žemesnio išsilavinimo asmenų nustatyta didesnė mirties nuo plaučių, skrandžio, burnos ertmės ir ryklės, gerklų ir gimdos kaklelio vėžio rizika, o mirties nuo krūties vėžio rizika didžiausia tarp labiausiai išsilavinusių moterų. Planuojant vėžio kontrolės ir prevencijos programas būtina atsižvelgti į reikšmingus socioekonominius mirtingumo nuo vėžio skirtumus ir pasiūlyti kryptingų priemonių, padėsiančių užtikrinti padidėjusio mirtingumo gyventojų grupių rizikos veiksnių prevenciją.

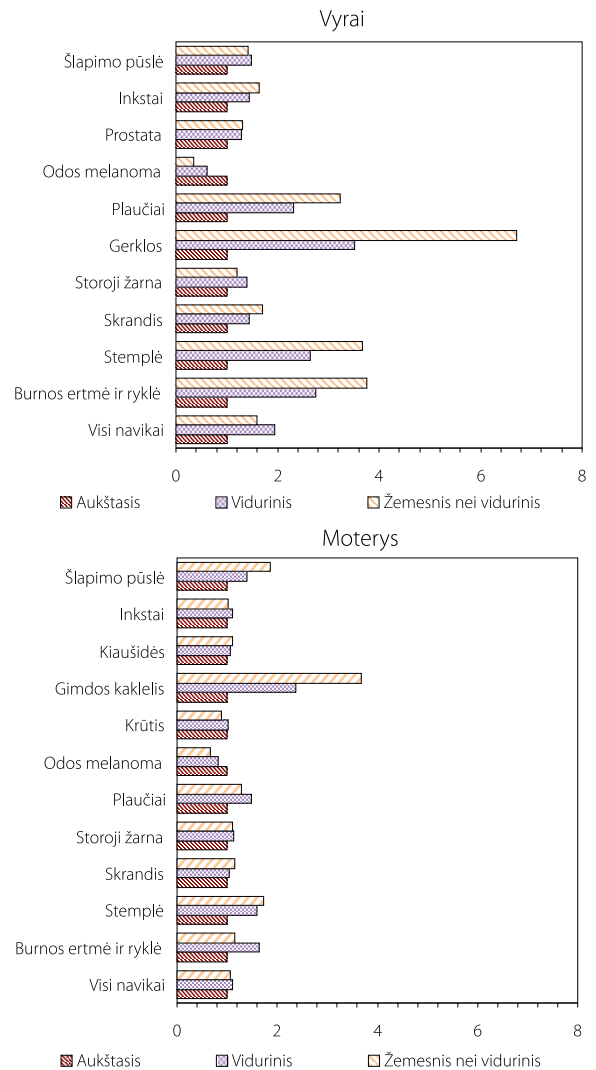
Pagal savo profesinį statusą, įgytą išsilavinimą ir pajamų lygį žmonės visuomenėje užima skirtingą padėtį. Padėtis visuomenėje gali lemti žmogaus galimybę susidurti su kenksmingomis medžiagomis darbo vietoje ar gyvenamoje aplinkoje. Negalima nepaminėti ir to, kad su didesniu kancerogeninių (galinčių sukelti vėžį) medžiagų poveikiu dažnai būna tiesiogiai susijęs ir paties žmogaus elgesys, pvz., tabako rūkymas, alkoholio vartojimas ir kt. Ir priešingai, rūpinimasis savo sveikata, dalyvavimas ankstyvosios diagnostikos programose, sveiko maisto vartojimas padeda ilgiau išlikti sveikiems, anksčiau nustatyti ligą, o susirgus teikia galimybę pasveikti.

Socioekonominiai mirtingumo skirtumai plačiai tiriami daugumoje ekonomiškai išsivysčiusių valstybių. Tyrimuose, kuriuose buvo palyginti mirtingumo skirtumai pagal išsilavinimo grupes, nustatyta, kad mirtingumo dėl visų mirties priežasčių rodikliai visada būna aukštesni tarp žemesnį išsilavinimą turinčių asmenų, be to, šie skirtumai didesni tarp skirtingo išsilavinimo vyrų nei tarp moterų. Panašūs rezultatai gauti ir tiriant mirtingumo nuo vėžio rodiklius, t. y. mirtingumo nuo vėžio rodikliai dažniausiai būna aukštesni tarp žemesnio išsilavinimo asmenų. Plaučių, skrandžio, burnos ertmės ir ryklės, gerklų ir gimdos kaklelio vėžys yra dažnesnė mirties priežastis tarp žemesnio išsilavinimo asmenų, tačiau sergant kai kurių lokalizacijų vėžiu reiškiasi ir priešinga tendencija, pavyzdžiui, mirtingumo nuo krūties vėžio rodikliai didžiausi tarp labiausiai išsilavinusių moterų (Menvielle ir kt., 2008).

Šiame straipsnyje aptarsime naujausio tyrimo, kurio tikslas buvo nustatyti mirtingumo nuo vėžio rizikos skirtumus Lietuvoje pagal vėžio lokalizacijas ir išsilavinimą, rezultatus. Tyrimas apėmė 2006–2009 m. laikotarpį, į analizę įtraukti 32 003 mirčių nuo vėžio atvejai.

Pagrindiniai tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvoje išsilavinimas turi reikšmingos įtakos mirtingumui nuo vėžio, ir tai būdinga tiek moterims, tiek vyrams (1 pav.). Tačiau moterų išsilavinimo skirtumai nėra tokie reikšmingi kaip fiksuoti tarp skirtingo išsilavinimo vyrų grupių. Vis dėlto tiek vyrų, tiek moterų, turinčių vidurinį ir žemesnį nei vidurinį išsilavinimą, didesnė mirtingumo rizika buvo susijusi su dauguma piktybinių navikų.

1 pav. Mirtingumo nuo vėžio rizikos rodikliai (RR*) Lietuvoje 2006–2009 m. pagal išsilavinimą

* RR – reliatyvioji rizika – tai rodiklis, rodantis mirties riziką tam tikrą išsilavinimą turinčių gyventojų grupėje, palyginti su susirgimo rizika tarp gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą (RR = 1).

Vidurinį išsilavinimą turinčių vyrų mirtingumo nuo visų piktybinių navikų rizika buvo beveik dvigubai didesnė, palyginti su turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą, o turinčiųjų žemesnį nei vidurinį – rizika didesnė daugiau nei pusantro karto. Vidurinį ir žemesnį nei vidurinį išsilavinimą turinčių moterų mirtingumo nuo visų piktybinių navikų rizika, palyginti su aukštąjį išsilavinimą turinčių moterų, tuo pačiu laikotarpiu skyrėsi labai nedaug.

Didžiausi skirtumai tarp vyrų išsilavinimo grupių išryškėjo su rūkymu ir alkoholio vartojimu siejamiems navikams. Didžiausi skirtumai tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių vyrų ir abiejų žemesnio išsilavinimo vyrų grupių būdingi sergantiems burnos ertmės ir ryklės, stemplės, gerklų bei plaučių vėžiu vyrams. Rizika numirti nuo plaučių vėžio turintiems žemiausią išsilavinimą vyrams buvo 3 kartus didesnė,

o rizika numirti nuo gerklų vėžio – beveik 8 kartus didesnė nei turintiems aukštąjį išsilavinimą. Rizika žemiausio išsilavinimo grupėje taip pat buvo didesnė sergant burnos ertmės bei stemplės vėžiu. Žinoma, kad tiek kitose išsivysčiusiose šalyse, tiek Lietuvoje tabako rūkymas yra labiau paplitęs tarp žemesnio išsilavinimo asmenų. Lietuvoje jau nuo 1991 m. registruojamas vyrų mirtingumo nuo plaučių vėžio mažėjimas. Šis mažėjimas greičiausiai susijęs su rūkančių vyrų skaičiaus mažėjimu. Rūkančių moterų Lietuvoje yra mažiau nei rūkančių vyrų, o aiškios rūkymo paplitimo kiti mo tendencijos nėra.

Vyrų mirtingumo nuo odos melanomos rizika buvo didesnė turintiems aukštąjį išsilavinimą vyrams, o mažiausia rizika buvo būdinga žemiausio išsilavinimo vyrų grupei. Manoma, kad vienas iš pagrindinių odos melanomos atsiradimo rizikos veiksnių yra saulės ultravioletinė (UV) spinduliuotė. Turintys aukštesnį išsilavinimą asmenys dažniau savo laisvalaikį leidžia lauke, o atostogauti keliauja į šalis, kuriose intensyvesnė UV apšvita (Harrison ir kt., 1998). Atlikta tyrimų, kuriais nustatyta, kad intensyvi epizodinė apšvita saulės spinduliais yra labiau susijusi su odos melanomos atsiradimu, tad mūsų nustatyti skirtumai tarp išsilavinimo grupių gali būti susiję su skirtingu saulės UV spindulių poveikiu.

Didžiausi mirtingumo rizikos skirtumai tarp moterų išsilavinimo grupių nustatyti gimdos kaklelio vėžiu sergančioms moterims. Rizika numirti nuo šių lokalizacijų vėžio moterims, kurių išsilavinimas žemesnis, padidėjusi 3–4 kartus, palyginti su aukštąjį išsilavinimą turinčiomis moterimis. Žmogaus papilomos virusas (ŽPV) jau kuris laikas siejamas su gimdos kaklelio vėžio išsivystymu ir būtina šio vėžio atsiradimo sąlyga, o atlikti tyrimai patvirtina, kad ŽPV infekcija labiau paplitusi tarp žemesnį išsilavinimą turinčių moterų (de Sanjose ir kt., 1996), todėl didesni mirtingumo nuo gimdos kaklelio vėžio rodikliai tarp žemesnio išsilavinimo moterų gali būti nulemti seksualinio elgesio, jaunesnio amžiaus pirmųjų lytinių santykių metu, didesnio partnerių skaičiaus, ankstyvo pirmojo nėštumo ir didesnio gimdymų skaičiaus.

Krūties vėžio atveju, priešingai, didesnė mirtingumo rizika buvo nustatyta aukštojo išsilavinimo grupės moterims. Šie

rezultatai sutampa su kitose šalyse atliktų tyrimų rezultatais. Daugumoje išsivysčiusių valstybių tiek moterų sergamumas krūties vėžiu, tiek mirtingumas nuo jo yra padidėjęs labiausiai išsilavinusių moterų grupėse. Išsilavinusios moterys dažnai dėl mokslo ir karjeros atideda vaikų gimdymą vėlesniam laikui ir gimdo mažiau vaikų nei mažiau išsilavinusios, trumpiau maitina juos krūtimi.

Mirtingumas nuo vėžio susijęs su sergamumu ir išgyvenamumu. Sergamumo pokyčiams įtaką daro rizikos veiksnių paplitimas, o išgyvenamumo – ankstyva diagnostika ir gydymas. Kontroluojant rizikos veiksnius galima sumažinti sergamumą tų lokalizacijų vėžiu, kuris siejamas su tabako bei alkoholio vartojimu, taip pat, tinkamai pasirenkant apsaugos priemones bei kontroliuojant saulėje praleidžiamą laiką, galima sumažinti apšvitą UV spinduliais, o gimdos kaklelio vėžio riziką mažintų saugus lytinis elgesys. Gerinant krūties, storosios žarnos, gimdos kaklelio vėžio išgyvenamumą įtakos turėtų aktyvus dalyvavimas ankstyvos diagnostikos programose.

Lietuvoje nustatyti mirtingumo skirtumai pagal išsilavinimą yra panašūs į nustatytus kitose Europos šalyse. Šie skirtumai rodo, kad esama galimybių mažinti mirtingumo nuo vėžio rodiklius ir kartu pagerinti bendrą visos šalies gyventojų sveikatos būklę, o įgyvendinant vėžio kontrolės ir prevencijos programas būtina atsižvelgti į didelius socioekonominius mirtingumo nuo vėžio skirtumus ir pasiūlyti kryptingų priemonių, padėsiančių užtikrinti padidėjusio mirtingumo gyventojų grupių rizikos veiksnių prevenciją.

Straipsnis parengtas Lietuvos socialinių tyrimų centre vykdamas mokslinį tyrimą, finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (Lietuvos Mokslo tarybos projekto Nr. VP1-3.1-SMM-07-K-02-067).

Literatūra

- Menvielle G., et al. (2008) Educational differences in cancer mortality among women and men: a gender pattern that differs across Europe. *British Journal of Cancer*, 98(5): p. 1012–1019.
- de Sanjose S., et al. (1996) Socioeconomic differences in cervical cancer: two case-control studies in Colombia and Spain. *Am J Public Health*, 86(11): p. 1532–1538.
- Harrison R. A., et al. (1998) Socioeconomic characteristics and melanoma incidence. *Ann Epidemiol*, 8(5): p. 327–333.

Demografija visiems
Informacinis biuletenis
2014 m. Nr. 1
ISSN 2351-6887 (internetinis)

Redaktorės Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė

Kalbos redaktorės Ilona Čiužauskaitė (1–8, 14–17 psl.)
Rasa Kriaučionytė (9–13, 18–20 psl.)

Maketuotoja Marė Baublytė

Elektroninė prieiga <http://demografija.vdu.lt>

2014-11-03. Užsakymo Nr. K14-105

Leidžia Vytauto Didžiojo universitetas
Socialinių mokslų fakultetas
Demografinių tyrimų centras
Jonavos g. 66
LT-44191 Kaunas, Lietuva
el. paštas: M.Baublyte@smf.vdu.lt